

PROGRAM

uroczystości wręczenia certyfikatów
wpisu na Polską Listę Krajową Programu UNESCO Pamięć Świata

**pod honorowym patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Bronisława Komorowskiego**

17 października 2014 r.
Pałac Prezydencki w Warszawie

1. Wystąpienia:

Podsekretarz stanu w Kancelarii Prezydenta RP **Maciej Klimczak**
Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego **Małgorzata Omilanowska**
Sekretarz generalny Polskiego Komitetu do spraw UNESCO **Sławomir Ratajski**
Przewodniczący Polskiego Komitetu Programu UNESCO Pamięć Świata
i Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych **Władysław Stępnik**

2. Multimedialne prezentacje kierowników instytucji przechowujących wyróżnione dokumenty:

Dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych Hubert Wajs
Konstytucja 3 maja 1791

Dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie ks. Michał Sołomieniuk
Złoty kodeks gnieźnieński

Dyrektor Biblioteki Narodowej Tomasz Makowski
Kronika Galla Anonima

Dyrektor Archiwum Narodowego w Krakowie Barbara Berska
dokument lokacyjny miasta Krakowa

Dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego Zdzisław Pietrzyk
Banderia Prutenorum

Dyrektor Biblioteki Narodowej Tomasz Makowski
Kazania świętokrzyskie

Dyrektor Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu Anna Gruszecka
Białoruski Tristan

Dyrektor Biblioteki Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie Karolina Grodziska
Opis żup bocheńskich i wielickich z 1518 r.

Dyrektor Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu Adolf Juzwenko
Autograf „Pana Tadeusza” Adama Mickiewicza

Dorota Lewandowska z Archiwum Głównego Akt Dawnych
Akta Organizacji Narodowej Powstania Styczniowego

Dyrektor Archiwum Akt Nowych w Warszawie Tadeusz Krawczak
Memoriał Ignacego Jana Paderewskiego do prezydenta Stanów Zjednoczonych Woodrowa Wilsona

Po każdej prezentacji nastąpi wręczenie certyfikatu wpisu i odczytanie jego treści.

Certyfikaty będą wręczać: przewodniczący Polskiego Komitetu Programu Pamięć Świata Władysław Stępniaak i sekretarz generalny Polskiego Komitetu ds. UNESCO Sławomir Ratajski.

3. Otwarcie wystawy pt. „Pamięć Polski” prezentującej faksymilia wyróżnionych dokumentów (w Sali Chorągwianej i Sieni Wielkiej)

4. Poczęstunek

Łączny czas trwania uroczystości: ok. 50 min

Inauguracja Polskiej Listy Krajowej Programu UNESCO Pamięć Świata

17 października 2014 r. w Pałacu Prezydenckim w Warszawie odbyła się uroczystość wręczenia certyfikatów wpisu na Polską Listę Krajową Programu UNESCO Pamięć Świata.

Honorowy patronat nad uroczystością objął Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Bronisław Komorowski.

Głównym celem Programu Pamięć Świata, który powstał z inicjatywy UNESCO w 1992 r., jest zwrócenie uwagi rządów i opinii publicznej na znaczenie oraz konieczność ochrony dziedzictwa dokumentacyjnego, a także podejmowanie działań na rzecz jego popularyzacji i szerokiego udostępniania.

W sprawach związanych z funkcjonowaniem i rozwojem Programu Dyrektorowi Generalnemu UNESCO doradza Międzynarodowy Komitet Doradczy, składający się z ekspertów z całego świata. Rekomenduje on także obiekty dziedzictwa dokumentacyjnego do wpisu na Listę międzynarodową, która obejmuje dokumenty i kolekcje zawierające informacje o szczególnym znaczeniu historycznym i cywilizacyjnym.

Na zainaugurowanej w 1997 r. Liście międzynarodowej obecnie znajduje się ponad 300 pozycji. Dwanaście z nich reprezentuje polskie dziedzictwo dokumentacyjne. Wśród nich są: dzieło Mikołaja Kopernika *O obrotach sfer niebieskich*, utwory Fryderyka Chopina, tablice 21 Postulatów Gdańskich z Sierpnia 1980, Archiwum Biura Odbudowy Stolicy. Lista międzynarodowa jest uzupełniana co dwa lata.

W ramach Programu Pamięć Świata tworzone są również listy regionalne i krajowe.

W wyniku prac Polskiego Komitetu Programu UNESCO Pamięć Świata, w skład którego wchodzi przedstawiciele największych polskich bibliotek, archiwów, środowiska naukowego i Polskiego Komitetu do spraw UNESCO, a któremu przewodniczy każdorazowy Naczelnny Dyrektor Archiwów Państwowych, powstała pierwsza edycja Polskiej Listy Krajowej Programu UNESCO Pamięć Świata.

Kryteria wpisu obiektów na Polską Listę Krajową są analogiczne do tych, jakie przyjęte zostały przez Międzynarodowy Komitet Doradczy Programu UNESCO dla Listy międzynarodowej, stanowiąc ich adaptację do polskiej specyfiki. Wpisywane na nią obiekty i kolekcje powinny przedstawiać szczególną wartość dla kultury lub historii polskiej (z uwzględnieniem jej różnorodności, przemian i zmiennego zasięgu terytorialnego) lub innych kultur, jeśli znajdują się w zbiorach polskich instytucji. Kryteria wartościujące stosowane są zawsze na zasadzie porównawczej i w odniesieniu do unikatowości danego zbioru czy dokumentu oraz jego wpływu i znaczenia dla rozwoju kultury, zwłaszcza polskiej.

Główne kryteria oceny danego zbioru lub dokumentu to:

- autentyczność w zakresie jego koncepcji, materiału i wykonania;
- integralność i kompletność – w ramach zbioru lub zespołu ukształtowanego według tematu, okresu lub wydarzenia;
- wyjątkowy przykład dla miejsca (regionu, tradycji kulturowej), w którym powstał;
- wyjątkowy przykład wartości dla okresu, w którym powstał;
- wyjątkowy przykład dokonania umysłu człowieka;
- wyjątkowy przykład wpływu na przemiany i rozwój kultury człowieka;
- przykład szczególnie istotnej tradycji kulturowej i cywilizacyjnej;
- szczególny przykład znaczącego tematu i formy artystycznej twórczości (plastycznej, literackiej, muzycznej);
- unikatowy charakter nośnika zapisu informacji.

Polska Lista Krajowa Programu UNESCO Pamięć Świata będzie w kolejnych latach rozszerzana. Obejmie przechowywane w polskich bibliotekach, archiwach i muzeach dokumenty stanowiące świadectwo ważnych w dziejach Polski wydarzeń, osób, przemian kulturowych i cywilizacyjnych.

Pierwszą edycję Listy tworzy 11 bezcennych zabytków, szczególnie istotnych dla naszej kultury, narodowej tożsamości i pamięci historycznej, przechowywanych w zbiorach 9 instytucji (z Warszawy, Krakowa, Gniezna, Poznania i Wrocławia).

Są to:

Konstytucja 3 maja 1791 (Ustawa Rządowa) - uznawana za pierwszą w Europie i drugą na świecie nowoczesną konstytucję, przechowywana w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie

Złoty kodeks gnieźnieński z II poł. XI w. (*Codex Aureus Gnesnensis*) - księga liturgiczna używana podczas wielkich wydarzeń kościelnych i państwowych od średniowiecza do czasów współczesnych, przechowywana w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie

Kronika Galla Anonima z XII w. - najstarsza kronika polska zachowana w *Kodeksie zamojskim*, zawiera informacje o początkach państwa polskiego i ważnych wydarzeniach w jego dziejach, przechowywana jest w Bibliotece Narodowej w Warszawie

Dokument lokacyjny miasta Krakowa z 5 czerwca 1257 r. - akt wprowadzający Kraków do środkowoeuropejskiego systemu prawa miejskiego, mający wpływ na obecną zabudowę miasta, przechowywany w Archiwum Narodowym w Krakowie

Banderia Prutenorum autorstwa Jana Długosza z 1448 r. - najstarsza w Europie księga chorągwi, zawiera podobizny 56 chorągwi zdobytych na wojskach krzyżackich, w tym pod Grunwaldem, przechowywana jest w Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Kazania świętokrzyskie z II poł. XIII w. - najstarszy zachowany prozatorski tekst w języku polskim, przechowywany w Bibliotece Narodowej w Warszawie

Opis żup bocheńskich i wielickich z 1518 r. (*Brevis et accurata regiminis ac status zupparum Vieliciensium et Bochnensium sub annum Christi 1518 descriptio*) – zawiera unikalny opis struktury i funkcjonowania jednego z największych królewskich przedsiębiorstw ówczesnej Europy, przechowywany w Bibliotece Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie

Białoruski Tristan z XVI-XVII w. - rękopiśmienny kodeks z białoruską wersją legendy o Tristanie i Izoldzie, przechowywany w Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu

Autograf Pana Tadeusza Adama Mickiewicza (1832-1834) - dzieło literackie - pamiątka historyczna - nośnik narodowych wartości, przechowywany w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu

Akta Organizacji Narodowej Powstania Styczniowego (1863-1864) – obejmują zapisy dążeń narodu polskiego do odzyskania niepodległości utraconej w wyniku trzech rozbiorów Polski, w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie

Memoriał Ignacego Jana Paderewskiego do prezydenta Stanów Zjednoczonych Woodrowa Wilsona z 17 stycznia 1917 roku - zawiera uzasadnienie konieczności odbudowy niepodległej, niezależnej gospodarczo Polski z dostępem do morza, przechowywany jest w Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Wydarzenia towarzyszące inauguracji Polskiej Listy Krajowej Programu UNESCO Pamięć Świata

Wystawy

Inauguracji Polskiej Listy Krajowej Programu UNESCO Pamięć Świata towarzyszy wystawa pt. „Pamięć Polski”, prezentująca wyróżnione dokumenty.

Ekspozycję, wzbogaconą o faksymilia dokumentów wpisanych na inauguracyjną Polską Listę Krajową Programu UNESCO Pamięć Świata, będzie można oglądać 18 i 19 października (w sobotę w godz. 11.30-16.30, w niedzielę w godz. 11.00-16.00) w Pałacu Prezydenckim przy ulicy Krakowskie Przedmieście 48/50.

Wstęp jest wolny. Goście proszeni są o zabranie dokumentu tożsamości ze zdjęciem (wejście do Pałacu Prezydenckiego przez biuro przepustek od strony Kościoła Seminaryjnego.)

Także w Warszawie będzie można zobaczyć oryginały *Kroniki Galla Anonima* oraz Kazań świętokrzyskich. Pokaz organizuje Biblioteka Narodowa w Pałacu Rzeczypospolitej przy placu Krasińskich 3/5 w sobotę, 18 października w godz. 10.00-18.00.

W dniach **20-24 października** w godz. 10.00-15.00 w Archiwum Głównym Akt Dawnych przy ul. Długiej 7 w Warszawie prezentowane będą: oryginał Konstytucji 3 maja, akta Organizacji Narodowej Powstania Styczniowego oraz faksymile Memoriału Ignacego Jana Paderewskiego do prezydenta Stanów Zjednoczonych Woodrowa Wilsona.

Oryginały dokumentów wpisanych na Polską Listę Krajową Programu UNESCO Pamięć Świata będzie można zobaczyć również w Krakowie, Gnieźnie, Poznaniu i Wrocławiu.

Archiwum Narodowe w Krakowie zaprasza na pokaz dokumentu lokacyjnego miasta Krakowa z 1257 r., który odbędzie się w sobotę i niedzielę 18 i 19 października w godz. 10.00-17.00 przy ul. Siennej 16.

Także w Krakowie w sobotę i niedzielę będzie można zobaczyć rękopisy najstarszej w Europie księgi chorągwi pt. *Banderia Prutenorum* z 1448 r. autorstwa Jana Długosza oraz opisu żup bocheńskich i wielickich z 1518 r. Pokaz odbędzie się w godz. 10.00-14.00 w sali konferencyjnej starego gmachu Biblioteki Jagiellońskiej przy al. Mickiewicza 22 (wejście od strony ul. Kadrówki).

W Gnieźnie w Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej przy ul. Kolegiaty 2 w sobotę 18 października w godz. 9.00-10.30 prezentowany będzie *Złoty kodeks gnieźnieński*

(*Codex Aureus Gnesnensis*) pochodzący z II poł. XI w. Będzie to pierwszy pokaz dokumentu po konserwacji.

W Poznaniu Biblioteka Raczyńskich zaprasza na pokaz rękopiśmiennego kodeksu z XVI-XVII w., zawierającego białoruską wersję legendy o Tristanie i Izoldzie. Prezentacja odbędzie się w sobotę, 18 października w godz. 12.00-14.00 w siedzibie biblioteki przy al. Marcinkowskiego 23/24.

We Wrocławiu będzie można zobaczyć autograf *Pana Tadeusza*. Prezentacja odbędzie się w sobotę, 25 października w godz. 11.00-16.00 w siedzibie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich przy ul. Szewskiej 37 (Sala Refektarza).

Na wszystkie wystawy wstęp jest wolny.

Strona internetowa

Wyróżnione dokumenty można oglądać także na stronie internetowej:

pamiecpolski.archiwa.gov.pl

Filmy

Z okazji ogłoszenia pierwszej edycji Polskiej Listy Krajowej Programu UNESCO Pamięć Świata na zlecenie Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych powstał 24-minutowy film prezentujący wyróżnione dokumenty oraz 11 krótkich filmów prezentujących poszczególne obiekty.

Redakcje zainteresowane emisją filmów prosimy o kontakt z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych na adres: edukacja@archiwa.gov.pl

Opisy obiektów wpisanych na Polską Listę Krajową Programu UNESCO Pamięć Świata

Konstytucja 3 maja 1791 (Ustawa Rządowa) - uznawana za pierwszą w Europie i drugą na świecie nowoczesną konstytucję, przechowywana w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie

Uchwalona 3 maja 1791 roku na Sejmie Czteroletnim ustawa regulująca ustrój prawny Rzeczypospolitej Obojga Narodów była pierwszą w Europie i drugą na świecie nowoczesną konstytucją. Wprowadzała w Rzeczypospolitej ustrój monarchii konstytucyjnej – zachowywała stanową strukturę społeczeństwa, ale otwierała perspektywy dalszych przekształceń systemu państwowego. Na jej podstawie przyjęto monteskiuszowski podział władz na prawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, a także zniesiono m.in. liberum veto, konfederacje i wolną elekcję. Choć Konstytucja 3 maja obowiązywała jedynie przez 14 miesięcy, była wielkim osiągnięciem narodu polskiego dążącego do zachowania niezależności państwowej i zapewnia warunków do rozwoju gospodarczego i politycznego kraju.

Oryginał rękopiśmienny Konstytucji 3 maja był początkowo przechowywany w Wilanowie w zbiorach Archiwum Publicznego Potockich zgromadzonych przez Stanisława Kostkę Potockiego, uczestnika obrad Sejmu Czteroletniego. W latach 70. XIX wieku na mocy umów rodzinnych archiwum zostało przekazane do podkrakowskich Krzeszowic, a po 1945 roku powróciło do Warszawy i znalazło się w Archiwum Głównym Akt Dawnych.

Złoty kodeks gnieźnieński z II poł. XI w. (Codex Aureus Gnesnensis) - księga liturgiczna używana podczas wielkich wydarzeń kościelnych i państwowych od średniowiecza do czasów współczesnych, przechowywana w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie

Ewangelista powstał prawdopodobnie pod koniec XI wieku i aż do wieku XIX był używany do uroczystych liturgii mszalnych, sprawowanych przez arcybiskupów gnieźnieńskich (od XV wieku – prymasów Polski). Ostatni raz błogosławił nim wiernych Jan Paweł II w Gnieźnie w roku 1997 i w Bydgoszczy w roku 1999. Kodeks należy do wyjątkowej grupy ksiąg wykonanych z wielką starannością przy użyciu szlachetnych kruszców. Obiekt jest jednym z czterech zachowanych do dziś

kodeksów noszących znamię jednego skryptorium. Oprawa ewangelistarza została wykonana w renesansie z desek powleczonej brązową skórą, na którą nałożono srebrne, połączane plakiety. Przednia oprawa przedstawia scenę ukrzyżowania Chrystusa, przy którego krzyżu stoi Najświętsza Maryja Panna i św. Jan.

Istnieją różne hipotezy dotyczące powstania Złotego kodeksu gnieźnieńskiego. Jako miejsce jego wykonania wskazuje się albo Bawarię (Ratyzbona), albo Czechy (Praga). Mógł zostać ofiarowany katedrze gnieźnieńskiej przez Bolesława Śmiałego z okazji jego koronacji królewskiej, która miała miejsce właśnie w Gnieźnie w 1076 roku. Wedle innej hipotezy mogła go ofiarować Judyta, żona księcia Władysława Hermana – wówczas przybyłby on do Gniezna nieco później. Obecnie przechowywany jest w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie.

Kronika Galla Anonima z XII w. - najstarsza kronika polska zachowana w Kodeksie zamojskim, zawiera informacje o początkach państwa polskiego i ważnych wydarzeniach w jego dziejach, przechowywana jest w Bibliotece Narodowej w Warszawie

Kronika tzw. Galla Anonima, przekaz o wyjątkowym znaczeniu dla historii średniowiecznej Polski, to najstarsza polska kronika powstała na dworze Bolesława Krzywoustego około 1112–1116 roku. Jest ona dziełem anonimowego pisarza sprowadzonego z zagranicy na dwór książęcy. *Kronika* stanowi zbiór chronologicznie uporządkowanych opowieści historycznych, ukazujących historię panowania i czyny kolejnych władców polskich z dynastii Piastów. Przedstawia panoramę dziejów politycznych Polski, od czasów legendarnego księcia Popiela aż do roku 1114, koncentrując się na opisie życia i czynów Bolesława Krzywoustego. *Kronika Galla Anonima* jest wysoko oceniana nie tylko jako podstawowe źródło historyczne zawierające informacje o początkach państwa polskiego, lecz także pod względem literackim, ze względu na przemyślaną kompozycję i formę: została spisana prozą rymowaną, z dołączonymi wierszami rytmicznymi i metrycznymi.

Kronika zachowała się w postaci wpisu do rękopiśmiennego *Kodeksu zamojskiego*, powstałego prawdopodobnie w Krakowie pod koniec XIV wieku. Do 1427 roku dołączano i dopisywano do niego kolejne teksty, ostatnia notatka pochodzi z 1515 roku. Od 1425 roku, a być może nawet od XIV wieku kodeks znajdował się w posiadaniu rodziny Łaskich. Przed 1675 rokiem rękopis należał do Biblioteki Akademii Zamojskiej, a w 1784 roku razem z całą biblioteką trafił do zbiorów Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. W 1946 roku został przekazany Bibliotece Narodowej w depozyt wieczysty przez Jana Zamojskiego, ostatniego ordynata zamojskiego, wraz z pozostałymi zbiorami Biblioteki Ordynacji Zamojskiej.

Dokument lokacyjny miasta Krakowa z 5 czerwca 1257 r. - akt wprowadzający Kraków do środkowoeuropejskiego systemu prawa miejskiego, mający wpływ na obecną zabudowę miasta, przechowywany w Archiwum Narodowym w Krakowie

Dokument lokacyjny miasta Krakowa z 5 czerwca 1257 roku to jeden z najstarszych i najcenniejszych dokumentów z zasobu Archiwum Narodowego w Krakowie. Dokument został wystawiony przez księcia krakowskiego i sandomierskiego Bolesława Wstydliwego, syna Leszka Białego, ostatniego przedstawiciela małopolskiej linii Piastów. Na mocy aktu Kraków został lokowany na prawie magdeburskim na wzór Wrocławia i zyskał status gminy samorządowej, na której czele stał dziedziczny wójt wraz z wybieraną wśród mieszczan ławą. W mieście funkcjonowała Rada Miejska kierowana przez burmistrza wybranego spośród jej członków. Władze nie tylko administrowały miastem, lecz także pełniły funkcje sądownicze. Dokument wymienia ponadto liczne przywileje i nadania, które uzyskali zarówno wójtowie, jak i cała gmina miejska.

Lokacja wprowadziła nowe założenia urbanistyczne i architektoniczne. Wytoczono wówczas istniejący do dziś plan zabudowy Krakowa, z największym wśród miast średniowiecznych rynkiem pośrodku i odchodzącymi od niego szerokimi ulicami. Dzięki przyjęciu prawa magdeburskiego miasto wchodziło w środkowoeuropejski system prawa miejskiego, które zapewniało mu w dużym stopniu status autonomiczny, a także obecność we wspólnocie nie tyle międzynarodowej, co ponadpaństwowej. Dokument przechowywany był w skarbcu miejskim. W 1804 roku archiwalia, głównie księgi miejskie, zostały przekazane do archiwum miejskiego bez aktu lokacyjnego, który pozostał w registraturze. Stamtąd akt lokacyjny wraz z innymi cennymi dokumentami trafił do archiwum głównego Senatu Wolnego Miasta Krakowa, a następnie w 1854 roku przejął je magistrat krakowski. 28 marca 1944 roku w związku z ofensywą sowiecką ewakuowano 12 skrzyń z dokumentami do opactwa tynieckiego. Wśród dokumentów znajdował się również dokument lokacyjny.

Jan Długosz *Banderia Prutenorum* z 1448 r. - najstarsza w Europie księga chorągwi, zawiera podobizny 56 chorągwi zdobytych na wojskach krzyżackich, w tym pod Grunwaldem, przechowywana jest w Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Księga powstała w Krakowie w 1448 roku podczas trwającego od lat konfliktu polsko-krzyżackiego i jest świadectwem triumfu oręża polskiego odniesionego w walce z zakonem krzyżackim. Rękopis zawiera podobizny 56 chorągwi krzyżackich zdobytych pod Grunwaldem i Koronowem w 1410 roku oraz Nakłem w 1431 roku, a także trofeów, które prawdopodobnie aż do roku 1603 wisały przy grobie św. Stanisława w Katedrze na Wawelu, a później zaginęły w nieznanych okolicznościach. Inicjatorem i fundatorem kodeksu był najprawdopodobniej historyk Jan Długosz, który zlecił wykonanie iluminacji krakowskiemu malarzowi Stanisławowi Durinkowi. Komentarze historyczne sporządził Długosz, bardziej szczegółowych uzupełnień opisów dokonał nieznan autor. *Banderia Prutenorum* była pierwszym i jedynym wykonanym w średniowieczu prawie kompletnym zestawieniem chorągwi całej armii, a zarazem pierwszym dziełem historycznym Jana Długosza.

Początkowo rękopis znajdował się w posiadaniu Uniwersytetu Krakowskiego, a pod koniec XVI wieku – w Katedrze na Wawelu. Do maja 1940 roku kodeks pozostawał w Archiwum Kapitulnym, następnie został wypożyczony przez Generalnego Gubernatora Hansa Franka i podarowany zamkowi w Malborku. Tam rękopis zaginął i jego losy nie są znane aż do chwili, gdy pojawił się po wojnie w Londynie. Rewindykowany przez ambasadę polską został przekazany do Archiwum Akt Dawnych w Warszawie. W 1963 roku powierzono go Uniwersytetowi Jagiellońskiemu i złożono w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie.

Kazania świętokrzyskie z II poł. XIII w. - najstarszy zachowany prozatorski tekst w języku polskim, przechowywany w Bibliotece Narodowej w Warszawie

Kazania świętokrzyskie są najstarszym zachowanym prozatorskim tekstem w języku polskim, powstałym prawdopodobnie w pierwszej połowie XIV wieku w środowisku benedyktyńskim. Oryginalne kazania zostały spisane najprawdopodobniej w drugiej połowie wieku XIII, a istniejący rękopis to kopia lub nawet kopia kopii rękopisu oryginalnego, który nie dotrwał do czasów współczesnych. Miejsce powstania dokumentu nie jest znane, jednak analiza językowa wskazuje na Małopolskę. Kazania sporządzono zapewne w dużym klasztorze posiadającym dobre skryptorium i wykształconych zakonników, o czym świadczy ich kunsztowna kompozycja zgodna z zasadami ars dictandi i ars praedicandi, a także bogate słownictwo oraz stosowanie prozy rytmicznej i rymowanej. Według niektórych badaczy powstanie *Kazań świętokrzyskich* można łączyć z tendencją wspierania języka polskiego podczas zabiegów o scalenie dzielnic Polski na przełomie XIII i XIV wieku.

Pergaminowe karty, na których spisano kazania, po kilkudziesięciu latach zostały użyte jako zgiętki (paski wzmacniające szycie) w innym kodeksie, powstałym być może w Leżajsku przed 1445 rokiem. Kodeks ten trafił później do opactwa benedyktynów na Świętym Krzyżu, gdzie był przechowywany do kasaty klasztoru w 1819 roku. Wówczas wraz z całą biblioteką znalazł się w Bibliotece Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim, która po powstaniu listopadowym została wywieziona do Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Sankt Petersburgu. Tam, w roku 1890, po odkryciu kazań przez Aleksandra Brücknera, pergaminowe paski zostały wydobyte z kodeksu i oprawione. Na mocy traktatu ryskiego z 1921 roku *Kazania świętokrzyskie*, wraz z innymi zagrabionymi zbiorami, powróciły do Polski i od 12 czerwca 1925 roku są przechowywane w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

Opis żup bocheńskich i wielickich z 1518 r. (*Brevis et accurata regiminis ac status zupparum Vieliciensium et Bochnensium sub annum Christi 1518 descriptio*) – zawiera unikalny opis struktury i funkcjonowania jednego z największych królewskich przedsiębiorstw ówczesnej Europy, przechowywany w Bibliotece Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauki w Krakowie

Brevis et accurata regiminis ac status zupparum Vieliciensium et Bochnensium sub annum Christi 1518 descriptio (Krótki a dokładny opis zarządzania i stosunków w żupach wielicko-bocheńskich w 1518 roku) to dokument sporządzony przez pisarza żupnego Stanisława Tarnowskiego z Nieszawy z inicjatywy Jana Bonera – zarządcy skarbu Jagiellonów i administratora ważnych przedsiębiorstw, takich jak mennica królewska, olbora olkuska oraz żupy w Bochni i Wieliczce. W II połowie XVI wieku wykonano odpis tego dokumentu, który z uwagi na fakt, iż nie zachował się oryginał, jest obecnie najstarszą jego kopią. Zabytek liczy 81 kart i jest poświęcony precyzyjnemu opisowi struktury wewnętrznej i funkcjonowaniu scentralizowanego przedsiębiorstwa królewskiego, jednego z największych w ówczesnej Europie. Źródło zawiera wyliczenie oraz charakterystykę urzędów i kategorii pracowników, ich obowiązki i wynagrodzenie, system obliczania należności za pracę i towar, sposób zaopatrywania żup w niezbędne artykuły, a także omówienie rodzajów soli, ich cen i metod zbytu. Opis żup krakowskich jest dokumentem unikatowym, niemającym odpowiedników w europejskiej literaturze ekonomicznej.

Oryginał tekstu nie zachował się. W II połowie XVI wieku wykonano odpis dokumentu, którego losy nie są znane aż do połowy XIX wieku, kiedy trafił w ręce znakomitego krakowskiego antykwariusza Izaaka Himmelblaua. W 1866 roku zaferował on rękopis Towarzystwu Naukowemu Krakowskiemu, które dokonało zakupu za stosunkowo niewielką kwotę. Następnie zabytek stał się własnością Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk.

Białoruski Tristan z XVI-XVII w. - rękopiśmienny kodeks z białoruską wersją legendy o Tristanie i Izoldzie, przechowywany w Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu

Białoruska wersja legendy o rycerzu Tristanie stanowi część rękopiśmiennego kodeksu z XVI i XVII wieku, gdzie została zamieszczona obok innych opowieści, kronik i wypisów z dokumentów, a także różnorodnych notatek, rodowodów i dokumentów rodziny Unichowskich, pierwszych właścicieli księgi. *Białoruski Tristan* to nie tylko najstarszy zabytek białoruskiej literatury świeckiej, lecz także jedyna zachowana słowiańska wersja tzw. Tristana prozą. Kodeks jest ważnym przykładem tradycji kulturowej, w której powstał. Stanowi on źródło historyczne i unikat o szczególnej wartości dla kultury Polski i Europy Wschodniej. Przetłumaczenie legendy o Tristanie na język starobiałoruski jest świadectwem głębokich więzi Białorusi z tradycją zachodnią, europejską i chrześcijańską oraz znakiem spójności kulturowej cywilizacji europejskiej.

Pierwszymi właścicielami rękopisu była rodzina Unichowskich, mająca w XVI i XVII wieku swoje dobra w okolicach Nowogródka, gdzie najprawdopodobniej powstał kodeks. Następnie znajdował się on w posiadaniu książąt Radziwiłłów w ich archiwum w Nieświeżu. Kolejnym właścicielem zabytku był prawdopodobnie Julian Ursyn Niemcewicz, który w 1835 roku sprzedał swoje zbiory Konstancji Raczyńskiej,

żonie Edwarda Raczyńskiego, fundatora poznańskiej księżnicy publicznej. Obecnie kodeks znajduje się w Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu.

Autograf *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza (1832-1834) - dzieło literackie - pamiątka historyczna - nośnik narodowych wartości, przechowywany w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu

Poemat autorstwa Adama Mickiewicza powstał w latach 1832–1834 w Paryżu, gdzie został opublikowany w 1834 roku przez Aleksandra Jełowickiego. Pierwsze polskie wydanie *Pana Tadeusza* ukazało się w Toruniu w 1858 roku w drukarni miejskiej Ernsta Lambecka. Ta epopeja narodowa w dwunastu księgach pisanych trzynastozgłoskowcem jest jednym z najcenniejszych dzieł polskiej literatury. Przedstawia obraz utraconej ojczyzny, polskiego życia i obyczajowości w początkach XIX wieku. Utwór miał wielkie znaczenie zarówno dla obszaru polsko-litewskiego, jak i kręgu emigracji po powstaniu listopadowym. Po dziś dzień funkcjonuje jako pamiątka historyczna oraz nośnik narodowych i ponadczasowych wartości.

Rękopis *Pana Tadeusza* znajduje się w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu. Przechowywany jest w specjalnej ozdobnej szkatule z mahoni i kości słoniowej, wykonanej na zamówienie Stanisława Tarnowskiego, jednego z wcześniejszych właścicieli zabytku.

Akta Organizacji Narodowej Powstania Styczniowego (1863-1864) – obejmują zapisy dążeń narodu polskiego do odzyskania niepodległości utraconej w wyniku trzech rozbiorów Polski, w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie

Dokumenty przedstawiają dążenie narodu polskiego do odzyskania niepodległości państwa utraconej w wyniku trzech rozbiorów. Powstanie styczniowe stało się symbolem patriotyzmu Polaków oraz ich gotowości do walki o utrzymanie polskości i wywołało rezonans międzynarodowy głównie wśród uciszonych narodów i uciskanych klas społecznych. Przyczyniło się także do radykalizacji ich postaw, wpływając na rozwój ruchów narodowyzwoleńczych w innych krajach europejskich. Akta odnoszą się do wydarzenia o szczególnym znaczeniu dla dużej części Europy i mają wartość społeczną przekraczającą granice kultury narodowej. Obrazując działania polskiej Organizacji Narodowej, ukazują fenomen tworzącego się tajnego państwa polskiego oraz odtwarzają ważny fragment historii Polski pod zaborami i przekazują istotne informacje na temat miejsca wydarzeń, które opisują.

Dokumenty tajnego państwa polskiego 1861–1864 przechowywane w Archiwum Głównym Akt Dawnych zostały w dużej części przejęte po II wojnie światowej z Muzeum Narodowego w Warszawie (były to darowizny dla muzeum od osób prywatnych z lat 1917–1938). Część dokumentów przekazało w latach 50. XX wieku Archiwum Komitetu Centralnego PZPR, które weszło w ich posiadanie, konfiskując materiały osób prywatnych i instytucji. Są to również rozmaite nabytki nieudokumentowane, zakupione bądź podarowane, oraz rewindykaty z ZSRR.

Memoriał Ignacego Jana Paderewskiego do prezydenta Stanów Zjednoczonych Woodrowa Wilsona z 17 stycznia 1917 roku - zawiera uzasadnienie konieczności odbudowy niepodległej, niezależnej gospodarczo Polski z dostępem do morza, przechowywany jest w Archiwum Akt Nowych w Warszawie

W staraniach o odzyskanie niepodległości Polski dużą rolę odegrała nie tylko działalność militarna, lecz także dyplomatyczna. W jej zakresie niezwykle ważnym dokumentem jest memoriał Ignacego Jana Paderewskiego sporządzony na początku stycznia 1917 roku na prośbę pułkownika Edwarda Mandella House'a dla Thomasa Woodrowa Wilsona, prezydenta Stanów Zjednoczonych. Memoriał ten uzasadniał konieczność odbudowy niepodległości Polski, a także przyznania jej Prus Wschodnich i Gdańska oraz – jak przypuszczają badacze – miał wpływ na politykę amerykańską w sprawie niepodległości Polski. W orędziu do Senatu USA z 22 stycznia 1917 roku prezydent Wilson stwierdził, że „wszyscy politycy są zgodni, iż powinna istnieć niepodległa, zjednoczona Polska”. Zaangażowanie prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki widać najlepiej w programie pokojowym, który został przedstawiony 8 stycznia 1918 roku w orędziu do Kongresu. Thomas Woodrow Wilson zaprezentował wówczas słynne 14 punktów będących projektem uporządkowania sytuacji politycznej w Europie po pierwszej wojnie światowej. Trzynasty punkt tego programu głosił: „Stworzenie niepodległego państwa polskiego na terytoriach zamieszkałych przez ludność bezsprzecznie polską, z wolnym dostępem do morza, niepodległością polityczną, gospodarczą, integralność terytoriów tego państwa ma być zagwarantowana przez konwencję międzynarodową”.

Po śmierci Ignacego Jana Paderewskiego na podstawie testamentu przekazano jego spuściznę do Polski. Niewielka część Archiwum Paderewskiego trafiła do Biblioteki Narodowej, zaś największa do Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych i w niewielkim stopniu także do Archiwum Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, które część akt przekazało do Zakładu Historii Partii przy Komitecie Centralnym Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Do Archiwum Akt Nowych, gdzie znajduje się memoriał obecnie, pierwsze fragmenty spuścizny Paderewskiego z archiwów MSZ i MSW przekazano pod koniec 1956 roku, a w następnych latach (1958–1960) spłynęły uzupełnienia z Archiwum MSZ, Zakładu Historii Partii, Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i Biblioteki Narodowej.